

KAPITEL 6

FORLØBET

Folkedrabet brød ud, da et fly med præsident Juvénal Habyarimana blev skudt ned af to missiler under flyets forberedelser til landing i Kigali lufthavn. Med om bord var også stabschefen for den rwandiske hær og Burundis præsident samt andre rwandiske politiske og militære autoriteter. Ingen overlevede. Det var den 6. april 1994.

Det har i mange år været uopklaret, hvem der skød flyet ned. Frankrig, der traditionelt havde gode relationer til hutu-eliten, anklagede i 2006 tutsierne for at være gerningsmændene bag nedskydningen af præsidentens fly, med den konsekvens at Rwanda i 2010 valgte at skifte fra fransk til engelsk som officielt sprog. Senere, i 2012, nåede en ny fransk undersøgelsesrapport dog frem til, at det var præsidentens eget folk, hutuerne, som havde skudt flyet ned som påskud for at gennemføre en massakre på tutsierne.

Dette passer også med den grundighed, folkedrabet var planlagt. Allerede før folkedrabet var forskellige hutu-grupper organiseret, der var udarbejdet dødslistes, og da flyet blev skudt ned, gik der mindre end en time, før organisationen Interahamwe og militæret havde fået opstillet vejspærringer i Kigali, som forhindrede folk i at flygte.

Allerede i begyndelsen af januar 1994 havde whistlebloweren Jean-Pierre Abubakar Turatsinze fra hutuernes paramilitære organisation, Interahamwe, taget kontakt til lederen af den udstationerede FN-styrke, general Romeo Dallaire, for at informere ham om hutu-ekstremisternes opbygning af våbenlagre i form af geværer, håndgranater og ikke mindst macheter. Jean-Pierre ønskede asyl for sine advarsler til FN's sikkerhedsstyrke, der også indeholdt oplysninger om, at hutu-ekstremisterne var blevet beordret til at registrere samtlige tutsier i Kigali. Det så informanten som et sikkert tegn på, at hutuerne var i gang med at forberede et blodbad på alle tutsier. Informanten nævnte også, at gerningsmændene ville kunne slå 1.000 tutsier ihjel på blot tyve minutter, ligesom der var planer om at dræbe nogle belgiske soldater for at få landet til at trække deres FN-tropper ud af Rwanda.

General Dallaire reagerede med det samme og sendte den 11. januar 1994 en hemmeligstempelt telefax til FN's afdeling for fredsbevarende operationer i New York, hvor han bad om lov til at gribe ind og få øjeblikkelig kontrol over våbenlagrene.

I 1994 – før e-mails, sms'er og WhatsApp – var den hurtigste kommunikationsform telefaxen. En besked på et stykke papir blev scannet og via et telefax-nummer og telefonforbindelsen sendt i kopi til modtageren, der printede beskeden ud på sin egen telefaxmaskine.

Allerede samme dag modtog Dallaire et svar fra sin arbejdsgiver i New York, hvori han beordredes til at holde sig helt i ro og under ingen omstændigheder gå i gang med at beslaglægge våben, ligesom der ikke kunne loves asyl til informanten.

Lederen af afdelingen for de fredsbevarende operationer, den senere generalsekretær for FN Kofi A. Annan, orienterede ikke FN's Sikkerhedsråd om Dallaires fax, og selv om den canadiske general i den efterfølgende tid sendte flere faxer, var reaktionen den samme fra FN-kontoret: Der skulle ikke handles.

Så snart nyheden om Habyarimanas flystyrt i april var blevet annonceret, mødtes Dallaire med oberst Théoneste Bagosora (en af folkekræftens hovedarkitekter) i den rwandiske hærs hovedkvarter. Bagosora bad om Dallaires accept af, at han nu var den nye leder i Rwanda, men Dallaire gjorde det klart, at premierminister Agathe Uwilingiyimana fra Den Republikanske Demokratiske Bevægelse (MDR) nu automatisk måtte anses for at være konstitueret præsident.

Dallaires direkte ord blev dog ignoreret, for mindre end 24 timer efter nedskydningen af præsidentens fly blev premierminister Agathe Uwilingiyimana og hendes mand dræbt af ukendte hutu-gerningsmænd. Også andre moderate hutu-politikere blev dræbt i folkekræftens første dage, såsom ministrene for arbejde, information og landbrug samt den tidligere udenrigsminister.

Da de moderate politikere og oppositionspolitikere var ryddet af vejen, var næste skridt at få dræbt systemkritikere såsom journalister, menneskerettighedsaktivister, læger og studerende, og det var underordnet, om de var hutu eller tutsi. Alle, der havde ytret sig for demokrati og større opmærksomhed på menneskerettighederne, stod på døds-lister med navn, adresse, telefonnummer og endda nummerpladeoplysninger. Eksistensen af disse dødslistes er endnu et bevis på, at folkekræften var grundigt planlagt, og de, der optrådte på disse udryddelseslistes, havde ingen muligheder for at undslippe; de var nu overladt til hutu-ekstremisternes og hærens nåde. Hutu-ekstremisterne var især centreret om de paramilitære militser, men talte også civile, der ikke var en del af militserne, men som var enige i, at tutsierne skulle elimineres.

I forbindelse med mordet på premierministeren blev 15 UNAMIR-soldater dræbt, og da ti af dem var belgiere, fik det – som informanten Jean-Pierre Abubakar Turatsinze havde spået tilbage i januar – Belgien til at trække alle deres FN-soldater ud af Rwanda. Efterfølgende besluttede FN's Sikkerhedsråd igennem beslutning 912 af den 21. april 1994 at reducere UNAMIR's styrker fra de oprindelige 2.548 til 270 mand.

Oberst Théoneste Bagosora

Den pensionerede oberst Théoneste Bagosora regnes sammen med hærlederen, generalmajor Augustin Bizimungu, og forsvarsministeren under folkedrabet, Augustin Bizimana, som hovedarkitekter bag massakrerne i 1994.

Bagosora blev født i 1941, og allerede som ung nærrede han et had mod tutsierne, idet han mente, at hutuerne var Rwandas oprindelige befolkning, hvorimod tutsierne var magtsyge indtrængere. I 1991 blev han af præsident Habyarimana udvalgt til at lede en kommission, der skulle undersøge, hvad man kunne gøre for at besejre fjender, der var imod landets militære, politiske og mediemæssige virkelighed. Året efter, i 1992, udsendtes kommissionens rapport. Heri blev det fastslået, at fjenderne var at finde blandt Rwandas tutsi-befolkning og eksiltutsier. Samme år anmodede Bagosora om, at der skulle udarbejdes lister over landets fjender og deres medskyldige.

1992-1993 var han kabinetsdirektør i Forsvarsministeriet, og i 1993 foreslog den nu pensionerede oberst en selvforsvarsplan, der indebar oprettelse af en folkehær (Interahamwe), som skulle modtage militær træning. Bagosora skaffede biler og våben, ligesom han stod for di-

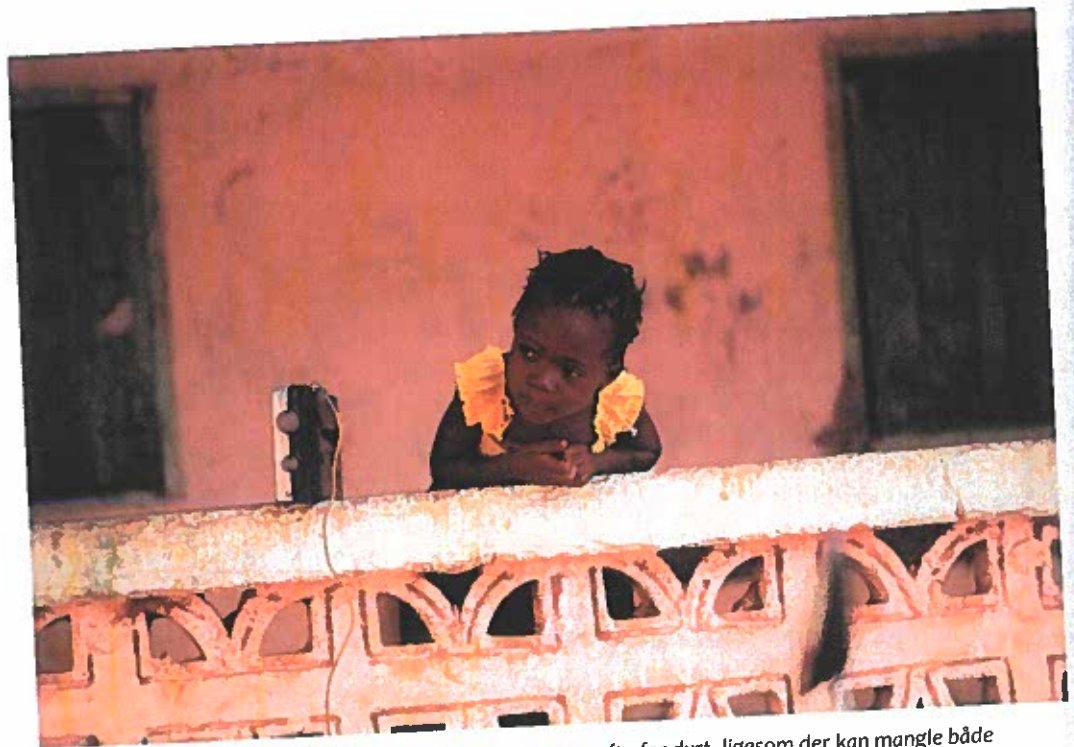
stributionen af disse til forskellige steder i landet.

Kort før blodbadet brød ud i 1994, forlod Bagosora de opfølgende fredsforhandlinger i Arusha, Tanzania, med en kommentar om, at han tog tilbage til Rwanda for at forberede apokalypsen. Den 4. april 1994 udtalte Bagosora, at løsningen på problemerne i Rwanda var at igangsætte en masseudryddelse af tutsierne, hvad der blev effektueret med igangsættelsen af blodbadet to dage senere og med Bagosora i en styrende rolle.

Efter folkedrabet flygtede Bagosora med den paramilitære milits til Zaire og videre til Cameroun, hvor han blev arresteret i 1996 og overført til FN's tribunal i Arusha året efter. I 2002 begyndte retsagen mod ham, og i 2008 blev han idømt livsvarigt fængsel for sin rolle i folkedrabet. Dommen blev appelleret, og i 2011 fik han nedsat straffen til 35 års fængsel.

Oberst Théoneste Bagosora regnes af mange for at være folkedrabets arkitekt. Han blev idømt livsvarigt fængsel ved ICTR i 2008.

Fjernsyn er ikke særlig udbredt i store dele af Afrika. Det er ofte for dyrt, ligesom der kan mangle både elektricitet og antennesignal til at få fjernsynene til at køre. Derimod ejer næsten alle en gammeldags transistorradio med antenne og batterier. Derfor er radioen et meget vigtigt informationsmiddel over hele Afrika, og det var da også gennem radiostationen RTML, at meget af den tutsi-fjendtlige propaganda blev udsendt både før og under folkedrabet. Billedet her er fra Gambia.

Samtidig brød massedrabene på tutsier ud i hovedstaden Kigali. De mange vejspærringer gjorde det nærmest umuligt at flygte fra byen. De 'heldige' blev dræbt med skud, men mange døde langsomt og smertefuldt, mens de blev hakket ihjel med macheter. Nogle blev også slået ihjel med håndgranater.

Især radiokanalen RTLM spillede en stor rolle i folkedrabet (se side 63). Navne på rwandere, der skulle slås ihjel, blev læst op i radioprogrammer. Der blev propageret for tutsiernes påståede urelle hensigter, ligesom der åbenlyst blev opfordret til at slå tutsier ihjel ind imellem den appellerende popmusik, der fyldte æteren.

Hvad ved vi om et folkedrabs gerningsmænd?

Når man beskæftiger sig med et folkedrab, har især fire befolkningsgrupper særlig interesse. Det er:

1. gerningsmændene
2. ofrene
3. vidnerne
4. dem, der aktivt gjorde modstand.

Alle fire befolkningsgrupper har væsentlig betydning i studiet af et konkret folkedrab. Med hensyn til ofrene handler det først og fremmest om at give alle de dræbte et an-

sigt og en historie, så de afsluttede liv ikke blot bliver til numre. Når fokus er på vidner, modstandere og gerningsmænd, centrerer opmærksomheden sig først og fremmest om at undersøge spørgsmålet: Hvordan var det menneskeligt muligt? Og i forlængelse heraf: Hvordan kan man forhindre, at noget lignende kan ske igen?

Et af de folkedrab, der er bedst udforsket, er holocaust og nazisternes massedrab af mere end 6 mio. jøder, romaer og andre befolkningsgrupper under 2. Verdenskrig.

Forskning har dokumenteret et ændret syn på gerningsmænd efter 2. Verdenskrig. Først mente man, at gerningsmændene var afsporede mennesker med psykopatiske træk. I 1960'erne ændrede dette syn sig med anholdelsen af Adolf Eichmann og i den forbindelse med politologen og filosofen Hannah Arendts bog *Eichmann i Jerusalem* - en rapport om ondskabens banalitet om hans

Hvordan bliver man til gerningsmand? Ifølge historikeren Christopher Brown kan vi alle blive gerningsmænd under særlige omstændigheder. Billeder viser en russisk kz-fange, der udpeger en af sine mest voldelige vagter i den nazistiske koncentrationslejr Buchenwald, efter at den amerikanske hær havde befriet lejren i april 1945.

retssag i Jerusalem, da synet på holocausts gerningsmænd nu handlede om, at de var systemets mænd, som blot parerede ordrer. Denne opfattelse varede indtil slutningen af 1990'erne, hvor den amerikanske historiker Christopher Browning udgav den epokegørende undersøgelse *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* om reservebetjente fra bataljon 101, som blev indsat for at dræbe jøder i Polen. I sin forskning fandt Browning, at gerningsmændene var ganske almindelige mænd, og i relation hertil kunne alle blive gerningsmænd under særlige omstændigheder.

Trods de mange studier af, hvad der gør mænd og kvinder til gerningsmænd, så er der stadig stor uklarhed om antallet af gerningsmænd under holocaust. Forskernes vurdering svinger på mellem 100.000 og 500.000 personer.

Hvem var den typiske gerningsmand i Rwanda?

Når det handler om Rwanda, ved vi, at gerningsmændene i det rwandiske folkedrab bestod af følgende grupper:

- **Hæren**

Hæren - officerer som menige soldater - spillede en særdeles aktiv rolle i drabene på moderate hutuer, som var opskrevet på dødslisterne. Her spillede Habyarimanas garde på 1.500 mand en særlig aktiv rolle. Hæren igangsatte og dirigerede også drab, bl.a. ved at træne civile i at slå ihjel.

- **Militsgrupper**

Medlemmerne af de paramilitære militsgrupper (Interahamwe og Impuzamugambi), som var ungdomsafdelin-

ger til hutu-partierne MRDN og CDR, var blevet trænet i at slå ihjel, og de fremstod som direkte drabsmænd under folkedrabet, ikke mindst ved vejspærringer. De paramilitære militsgrupper menes at have haft et omfang på 30.000-50.000 mænd.

- **Almindelige mennesker**

Et folkedrab af det omfang, som fandt sted i Rwanda, kunne ikke alene have været gennemført af militæret og de paramilitære militsgrupper. Langt den største gruppe af gerningsmænd skulle findes blandt almindelige mennesker og bestod oftest af lavt uddannede og fattige hutu-mænd. De blev engagerede til deres ugeringer af borgmestre og diverse embedsmænd og med lovning om drikke, mad og penge. Der var da også højtuddannede at finde blandt gerningsmændene, da både nogle præster, læger og lærere angav eller tog aktiv del i drabene af de tutsier, som havde søgt tilflugt i kirker, hospitaler eller skoler.

Det er bestemt ikke nemt at regne sig frem til det samlede antal gerningsmænd i Rwanda, da folkedrabet her - og i modsætning til andre steder - blev udført af en stor andel af civilbefolkningen.

Alligevel har forskellige forskere dristet sig ud i et forsøg herpå. En af disse er amerikanske Scott Straus, der er professor i statsvidenskab og internationale studier. Under et syv måneder langt ophold i Rwanda i 2002 gennemførte han interviews med 210 dømte gerningsmænd, og ud fra dette estimerede han sig frem til det samlede antal. Som Scott Straus selv

Mange af folkedrabets gerningsmænd var officerer og menige soldater i hæren. Senere flygtede flere af dem til udlandet. I 2000 fandt man ud af, at Innocent Sagahutu, tidligere kaptajn i Rwandas hær og anklaget for krigsforbrydelser under folkedrabet, befandt sig i Skjern. På billedet her afhentes han på sin danske adresse af dansk politi for at blive udleveret til FN's krigsforbrydertribunal for Rwanda i Arusha, Tanzania. Han sad varetægtsfængslet i 11 år, inden han i 2011 blev idømt 20 års fængsel for sin rolle i folkedrabet. Senere blev hans straf nedsat til 15 år, og han blev løsladt i 2014.

påpeger, er det stor usikkerhed med hensyn til præcisionen af det eksakte antal gerningsmænd, men han når frem til et samlet antal gerningsmænd på mellem 175.000 og 200.000, hvilket svarede til, at mellem 14 og 17 % af den voksne mandlige hutu-befolkning faktisk var gerningsmænd under folkedrabet. Dette antal placerer sig imellem andre undersøgelser, som har angivet tal fra nogle titusinder og op til 3 mio. gerningsmænd.

Straus definerer gerningsmænd under det rwandiske folkedrab som dem, der deltog i fysiske og seksuelle overgreb, og han når frem til, at det planlagte folkedrab involverede en stor del af lokalbefolkningen, hvor naboer slog naboer ihjel.

Generelt kan man sige, at gerningsmændene (militære, paramilitære og civile) især udførte deres blodrus via husundersøgelser, vejspærringer og en jagt efter tutsier 'i det fri': opdyrkede marker, skove og moser. Der, hvor der blev slået flest ihjel på kortest tid, var dog på centrale forsamlingssteder, hvor tutsierne håbede på beskyttelse. Det var bl.a. kirker, skoler og regeringsbygninger.

Rwandiske regeringsundersøgelser har undersøgt, hvilke mordvåben der blev brugt under folkedrabet. Macheter var det mest

brugte drabsvåben, da de indgik i 37,9 % af alle drab. Herefter fulgte køller med 16,8 % og skydevåben med 14,8 %. Andre drabsmetoder var drukning, brand, rå vold og kvælning.

Gerningsmændene udførte ofte deres udåd i grupper. Straus er nået frem til, at gerningsmændene normalt agerede i grupper, der kunne bestå af meget få og helt op til 50 personer. Den gennemsnitlige gruppestørrelse var 22 gerningsmænd, men der kunne indgå flere grupper ved samme blodige aktion.

Felicien Kabuga

Fritgående gerningsmænd fra folkedrabet i Rwanda kan ikke føle sig sikre, selvom deres ugeringer foregik for mere end 25 år siden. I maj 2020 blev en af verdens mest eftersøgte folkedrabsforbrydere anholdt i nærheden af Paris, hvor han levede helt anonymt. Det drejer sig om den 84-årige finansmand og rigmand Felicien Kabuga, der var en del af daværende præsident Juvenal Habyarimanas inderkreds. Han er bl.a. anklaget for at have finansieret de hutu-militser, der myrdede tusinder af tutsier og moderate hutuer.

I 1997 blev han anklaget ved FN-tribunalet (ICTR) i Tanzania for syv tilfælde af folkemord, medvirken til folkemord og udryddelse af tutsier, ligesom han også blev anklaget for at have kontrolleret – som ejer for denne – den hadpropaganderende radiostation, RTLM. Det lykkedes Kabuga at holde sig skjult for myndighederne i Paris, indtil de franske myndigheder fik ham arresteret. Mange rwandere håber, at Felicien Kabuga retsforfølges ved retssystemet i Rwanda.

Felicien Kabuga var ejer af den private radiokanal RTLM, der op til og under folkedrabet spredte hate speech og propaganda mod tutsierne. Kabuga menes også at have finansieret hutu-ekstremisterne under folkedrabet. Han formåede at holde sig skjult for myndighederne helt frem til 16. maj 2020, hvor han 84 år gammel blev anholdt i Paris. Her havde han boet i en lang årrække uden at blive opdaget. Den 3. juni 2020 besluttede domstolen i Paris at overgive ham til IRMCT, FN's krigsforbryderdomstol for krigsforbrydelser begået i hhv. Eksjugoslavien og Rwanda.

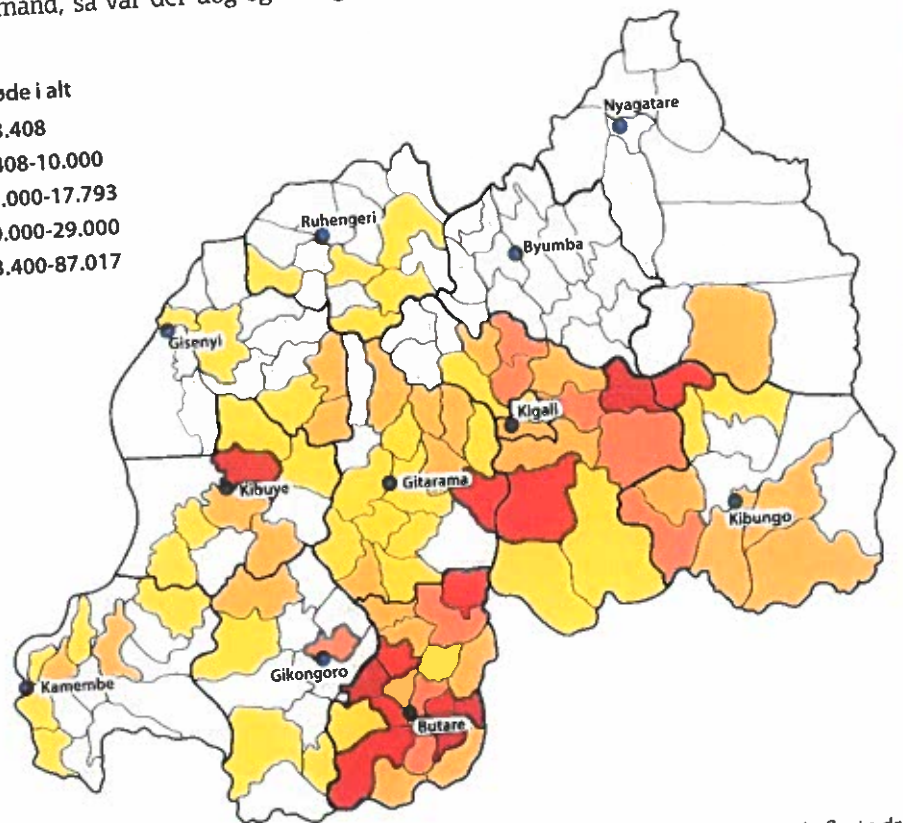
Man ved, at de, der planlagde og orkestrerede folkedrabet, var betydningsfulde politikere, kunstnere, forretningsmænd og militære officerer, men de fik oftest ikke selv blod på hænderne. Derimod viser undersøgelser, at de, der udførte massedrabene på mere end 10 % af Rwandas daværende befolkning på ca. 7,8 mio. mennesker og 75 % af tutsi-befolkningen, typisk var mellem 18 og 54 år. Det var hovedsagelig mænd, og de var for det meste fattige med begrænset uddannelse og en civil baggrund i landbruget. Selv om den typiske gerningsmand var en voksen mand, så var der dog også nogle

kvinder og børn, der tog del i folkedrabet som gerningsmænd.

Kvinder kunne også føre våbnene og tage livet af ofre, men det var mest almindeligt, at de opildnede mændene til drab, eller plyndrede offrenes huse. Omkring 2.000 kvinder er efterfølgende blevet dømt for folkedrabsrelaterede forbrydelser.

Tutsi-ofrene

Det er åbenlyst, at når 75 % af tutsi-befolkningen blev dræbt under folkedrabet, talte ofrene både mænd, kvinder og børn. Alle Rwandas tutsier blev betragtet som perso-

Kortet her viser antallet af dræbte under folkedrabet fordelt på geografi. Det ses tydeligt, at de fleste drab skete i den centrale og sydøstlige del af Rwanda, hvorimod de nordlige og nordøstlige dele undgik de værste blodsudgydelser.

Ofre for folkedrabet. Foto fra byen Kayonza, august 1994.

ner, man burde mishandle og dræbe. Derfor kan man ikke udpege specifikke ofregrupper blandt tutsierne; der var ingen socio-økonomiske grupper, ej heller køn- eller bestemte aldersgrupper, der var fredet under folkedrabet.

Forskere har fundet ud af, at der var geografiske forskelle med hensyn til antallet af drab på civile tutsier og moderate hutuer.

Som det ses af kortet på side 72, var antallet af dræbte under folkedrabet langt højere i den centrale og sydøstlige del af Rwanda end i den nordøstlige del af landet. Forklaringen herpå kan skyldes:

- RPF havde erobret dele af landet og dermed forhindret potentielle gerningsmænd i at udføre deres ugerninger; bl.a. ses det af kortet på side 81, at

RPF's fremmarch netop begyndte i den nordøstlige del af Rwanda.

- Der boede ikke helt så mange tutsier og andre potentielle ofre i de dele af landet, hvor der var få drab.
- Hutuerne i de nordøstlige dele af landet var ikke lige så tilbøjelige til at implementere folkedrabets ideologi som resten af landet.

Lederen af FN-styrkerne, general Dallaire, har efterfølgende hævdet, at folkedrabets omfang kunne have været mindsket drastisk, såfremt RTLM var blevet blokeret og i stedet erstattet af budskaber om fred og forsoning. Heri støttes han af eksperter, der også taler for, at udsendelserne burde have været stoppet. I USA's forsvarsministerium diskuterede man også denne mu-

lighed, da man hermed kunne gøre en indsats mod massakrerne uden indsættelse af militært personale, men ideen blev forkastet grundet økonomiske overvejelser og tvivl om det juridiske fundament for en sådan beslutning.

RTLМ kunne derfor uhindret videreføre deres hadske programmer og var dermed medvirkende til, at folkedrabet spredte sig hurtigt fra hovedstaden til den øvrige del af Rwanda. Ud over brugen af primitive drabsvåben var udførelsen også bestialsk. Ofte nøjedes man ikke med at slå ihjel, gerningsmændene maltrakterede ofte også deres ofre ved f.eks. at hugge kønsorganer af, ligesom gruppevoldtægter af både tutsi-kvinder og hutu-kvinder, som var gift med tutsi-mænd, var almindeligt, inden de efterfølgende blev dræbt.

Folkedrabet i Kigali varede ved, indtil RPF-hæren, der var gået ind i Rwanda fra Uganda, først befriede hovedstaden og dernæst den resterende del af landet og satte en stopper for massebordene. Selv om RPF så tidligt som i slutningen af maj var nået frem til Kigali og her fik kontrol over såvel lufthavnen som præsidentpaladset, opnåede RPF først fuldstændig kontrol over hovedstaden den 4. juli. Folkedrabet foregik stadig på landet, indtil RPF fik magten over hele Rwanda den 17. juli.

Folkedrabet spredes

En uge efter at massedrabene var brudt ud i Kigali, bredte det sig til landområderne. Som tidligere nævnt var Rwanda et gennemorganiseret land opdelt i en række distrikter. Inden for hvert distrikt var der kommuner, og hver af disse var den egentlige byggesten for myndighederne i Rwanda. Den enkelte kommune var ledet af en borg-

mester, der ofte var udpeget, fordi han stod på god fod med landets præsident. Da folkedrabet spredte sig, medfulgte en ordre om, at »patriotiske hutuer« skulle melde sig til de offentlige sikkerhedskomiteer for at hjælpe til med at »rydde krattet«. Det var en velkendt formulering, som i al sin grågik ud på, at der skulle slagtes tutsier. En praksis, der var benyttet førhen, når angreb fra RPF-guerillaer skulle hævnnes.

Ordren om folkedrabet i landområderne blev givet fra oven, men den lokale planlægning af drabene involverede autoriteter som lokalpolitikere, forretningsfolk, skolelærere og hospitalsdirektører. Deres indflydelse og status var et vægtigt argument over for den almindelige befolkning om, at man skulle deltage i blodrusen og drabene.

Modsat Kigali, hvor gerningsmændene havde været veludstyret med våben i form af rifler og håndgranater, var det en helt anden sag på landet. Hutu-bønderne havde ikke adgang til moderne våben, og de måtte i stedet dræbe med macheter, hakkejern, knive, køller udstyret med spidse søm, spyd og skruetrækkere. Disse primitive drabsvåben medførte, at folkedrabet var langt mere blodigt på landet end i hovedstaden.

På bakkedragene kendte man hinanden og dermed også hinandens etnicitet. Gerningsmændene havde ofte indgående kendskab til deres ofre, fordi de var naboer, ligesom deres børn havde gået i skole med hinanden. Radiokanalen RTLМ spillede også en væsentlig rolle i drabene på landet, da dens morderiske propaganda nåede ud til de fjerneste egne af landet og opildnede til had.

Når gerningsmændene tog ud om morgenen for at dræbe, skjulte tutsierne sig i sumpene, og når morderne vendte hjem

om aftenen, kom tutsierne frem fra deres gemmesteder for at finde drikkevand og føde. En del døde af udmattelse, mens andre overgav sig til gerningsmændene, vel vidende at de ville blive dræbt, men det var det eneste håb om at slippe ud af elendigheden.

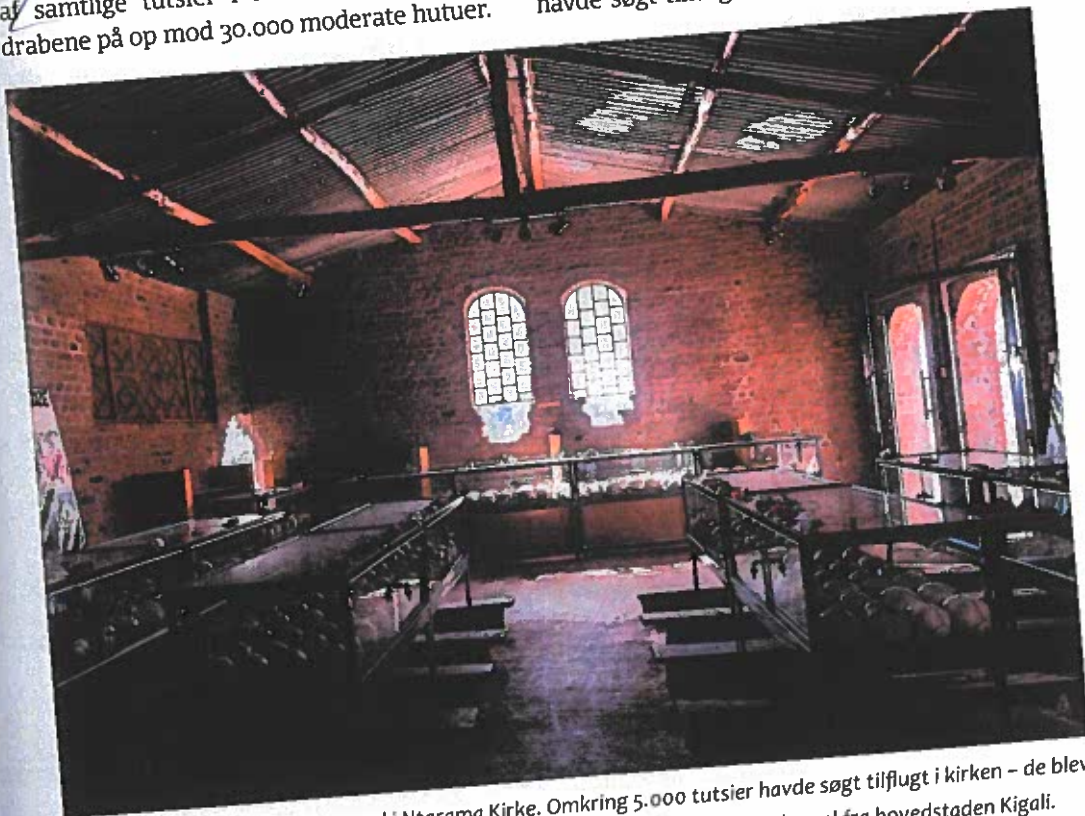
Generelt var det lettere at gemme sig på landet end i Kigali. Det var nærmest ikke muligt at undslippe i hovedstaden grundet de mange vejspærringer, mens man på landet lettere kunne finde skjulesteder, og om natten var der relativt sikkert.

Fra den 6. april og til begyndelsen af juli blev der dræbt omkring tre fjerdedele af samtlige tutsier i Rwanda. Hertil kom drabene på op mod 30.000 moderate hutuer.

Forgæves tilflugt i kirker og skoler

90 % af Rwandas befolkning var kristne i årene op til folkedrabet, hvilket gjorde landet til den nation i Afrika, hvor kristendommen var mest udbredt. Det vidnede om en effektiv og resultatsøgende mission i kolonitiden, og under folkedrabet søgte mange tutsier derfor tilflugt i kirker, men også på hospitaler og i skoler, i håb om at opnå beskyttelse. Det skulle oftest vise sig at være ganske formålsløst.

For mange læger, lærere og præster var medvirkende til myrderierne, og det gjorde på sin vis arbejdet med at dræbe lettere for gerningsmændene, når så mange tutsier havde søgt tilflugt samme sted.

I april 1994 fandt en massakre sted i Ntarama Kirke. Omkring 5.000 tutsier havde søgt tilflugt i kirken - de blev alle dræbt. I dag er kirken mindstet for ofrene. Ntarama ligger ca. en times kørsel fra hovedstaden Kigali.

På trods af at kirken ikke gav beskyttelse for de mange tutsier, der søgte sikkerhed i Rwandas kirker, ligesom vidneudsagn berettede om præster og nonners medvirkende til folkedrab, så har den katolske kirke været meget tavs efter folkedrab. Først 22 år efter, i 2016, udsendte Rwandas ni biskopper en erklæring, hvori de undskyldte for kirkens rolle i folkedrab. Selv om det hed i erklæringen, at kirken som institution ikke spillede en direkte rolle i folkedrab, så indeholdt erklæringen denne undskyldning:

»Selv om kirken ikke sendte nogen ud for at gøre skade, vil vi, de katolske gejstlige i særdeleshed, undskylde igen for nogle af kirkens medlemmer, gejstlige, folk, der har dedikeret sig til at tjene Gud og kristne i almindelighed, der spillede en rolle i folkedrab mod tutsierne i 1994.«

En sådan undskyldning må formodes at have en forsonende betydning, men spørgsmålet er, om den kom for sent.

Arbejdsspørgsmål

- Hvad kan forklaringen være på, at FN afviste general Dallaires fax fra januar 1994?
- Hvorfor ønskede gerningsmændene at dræbe nogle belgiske FN-soldater, og var det i orden, at Belgien og FN bagefter trak størstedelen af UNAMIR-soldaterne ud af Rwanda?
- Hvilken forskel – om nogen – var der på, om man var forfulgt tutsi i Kigali eller på landet?
- Find frem til andre folkedrab, hvor ens nabo pludselig er blevet forvandet til ens bøddel.

Til kapitel 6 hører kildetekster 20-28 – find dem på his2rie.dk.